מאי תורה מדרש תורה והני מילי דאמר לה תנינא [א]אבל אמר לה תנא אנא עד דתני הילכתא ספרא וסיפרי ותוספתא [ב]ע"מ שאני תלמיד[ג] אין אומרים כשמעון בן עזאי וכשמעון בן זומא [ב]אלא [ג]כל ששואלין אותו בכ"מ דבר אחד בלימודו ואומרו ואפילו במסכתא דכלה [ג]על מנת שאני חכם אין אומרים כחכמי יבנה כר' עקיבא וחביריו אלא כל ששואלים אותו דבר חכמה בכל מקום ואומרה [ד]על מנת שאני גבור אין אומרים כאבנר בן נר וכיואב בן צרויה אלא כל [ד]שחביריו מתיראים ממנו מפני גבורתו [ה]על מנת [ה]שאני עשיר אין אומרים כרבי אלעזר בן חרסום וכרבי אלעזר בן עזריה אלא כל שבני עירו מכבדים אותו מפני עושרו [ו]על מנת שאני צדיק אפילו רשע גמור מקודשת שמא הרהר תשובה בדעתו [ז]על מנת שאני רשע אפילו צדיק גמור מקודשת שמא הרהר דבר עבודת כוכבים בדעתו עשרה קבים חכמה ירדו לעולם תשעה נטלה ארץ ישראל ואחד כל העולם כולו עשרה קבים יופי ירדו לעולם תשעה נטלה ירושלים ואחד כל העולם כולו עשרה קבים עשירות ירדו לעולם תשעה נטלו רומיים [ו]קדמונים ואחד כל העולם כולו י' קבים עניות ירדו לעולם תשעה נטלה בבל ואחד כל העולם כולו [ז]עשרה קבים גסות ירדו לעולם תשעה נטלה עילם ואחד כל העולם כולו וגסות לבבל לא נחית והכתי' [1]ואשא עיני וארא והנה שתים נשים יוצאות ורוח בכנפיהם ולהנה כנפים ככנפי החסידה ותשאנה את האיפה בין הארץ ובין השמים ואומר אל המלאך הדובר בי אנה המה מוליכות את האיפה ויאמר אלי לבנות לה בית בארץ שנער וא"ר יוחנן זו חנופה וגסות הרוח שירדו לבבל אין להכא נחית ואשתרבובי הוא דאשתרבובי להתם דיקא נמי [ח]דקתני לבנות לה בית ש"מ איני והאמר מר[ט] סימן לגסות עניות ועניות בבבל הוא דאיכא מאי עניות עניות דתורה דכתיב [2]אחות לנו קטנה ושדים אין לה [י]וא"ר יוחנן זו עילם שזכתה ללמוד ולא זכתה ללמד עשרה קבים גבורה ירדו לעולם תשעה נטלו פרסיים וכו' עשרה קבים כנים ירדו לעולם תשעה נטלה מדי כו' עשרה קבים כשפים ירדו לעולם תשעה נטלה מצרים כו' עשרה קבים נגעים ירדו לעולם ט' נטלו חזירים כו' י' קבים זנות ירדו לעולם תשעה נטלה ערביא כו' עשרה קבים עזות ירדו לעולם תשעה נטלה מישן כו' עשרה קבים שיחה ירדו לעולם תשעה נטלו נשים כו' עשרה קבים [כ]שכרות ירדו לעולם תשעה נטלו כושים כו' עשרה קבים שינה ירדו לעולם תשעה נטלו עבדים ואחד נטלו כל העולם כולו:

מתני' [ח]ע"מ שאני כהן ונמצא לוי לוי ונמצא כהן נתין ונמצא ממזר ממזר ונמצא נתין בן עיר ונמצא בן כרך בן כרך ונמצא בן עיר על מנת שביתי קרוב למרחץ ונמצא רחוק רחוק ונמצא קרוב [ל]על מנת שיש לו בת או שפחה מגודלת ואין לו או על מנת שאין לו ויש לו על מנת שאין לו בנים ויש לו או על מנת שיש לו ואין לו ובכולם אע"פ [מ]שאמרה בלבי היה להתקדש לו אעפ"כ אינה מקודשת וכן היא שהטעתו:

גמ' ההוא גברא דזבין לנכסיה אדעתא למיסק לארץ ישראל ובעידנא דזבין לא אמר ולא מידי אמר רבא [י]הוי דברים שבלב [מ]ודברים שבלב אינם דברים מנא ליה לרבא הא אילימא מהא דתנן

יקריב

לבנות לה בית. פי' בקונטרס לבנות לה ולא בנו כמו אז יבנה שלמה במה לכמוש[ק] ואמרי' (שבת דף ט:) ביקש לבנות ולא בנה וי"מ מדכתיב לה ולא כתיב להן משמע דליכא אלא אחת והיינו חנופה ולא נהירא דהא בכל הפרשה קורא איפה לשון יחיד ועל זה שייך שפיר לבנות לה וי"מ מדכתיב לה בלא מפיק ה"א דכל לה שבמקרא מפיק ה"א בר משלשה וזה אחד מהם הוי כמו לא באל"ף ואשמועינן דלא נתקיים לה [ר]שם זה וכן פירש רש"י גבי ויקרא לה נובח בשמו (במדבר לב) שהוא רפה לפי שלא נתקיים לה שם זה: **דברים** שבלב אינם דברים. משמע דוקא משום שלא פירש דבריו אבל אם פירש דבריו להדיא ואמר בשעת המכר שהוא מוכרם לפי שהוא רוצה ללכת לארץ ישראל הוה המכר בטל וקשה אמאי הא בעינן תנאי [ש]כפול והרי לא התנה שאם לא ילך לא יתקיים המקח ורשב"ם פירש (ב"ב דף קלז:) גבי אתרוג על מנת להחזיר אם החזירו יצא לא החזירו לא יצא ואע"ג דבעינן תנאי כפול הני מילי באיסור כגון התקדשי לי על מנת שתתני לי מאתים זוז וכן בגט[ת] אתקין שמואל בגיטא דשכיב מרע (א) אבל בממון לא בעינן תנאי כפול ולא נהירא דהא כל תנאי ילפינן מבני גד ובני ראובן והתם דבר שבממון ואומר ר"י דצריך לחלק ולומר דיש דברים שאינם צריכין תנאי כפול אלא גלוי מילתא דאנן סהדי דאדעתא דהכי עביד וגם יש דברים דאפילו גילוי מילתא לא בעי[א] כגון ההיא[ב] דהכותב כל נכסיו לאחרים ושמע שיש לו בן שהמתנה בטלה וכן הכותב כל נכסיו לאשתו לא עשאה אלא אפוטרופא[ג] לפי שאנו אומדין שלכך היה בדעתו וכמו כן אנן סהדי דלא זבן אלא אדעתא למיסק לארעא דישראל[ד]:

היה

ה"ג **מאי תורה מדרש תורה: בן עזאי ובן זומא.** תלמידים היו ובחורים[ל] ולא באו לכלל סמיכה ולא היו בימיהם כמותם בתורה כדתנן (סוטה דף מט.) משמת בן עזאי בטלו השקדנים: **בכל מקום.** מאחד מן המקומות: **ואפילו במסכת כלה.** שאין עומק בה וברייתא היא וכן היא שנויה כלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה: **דברי חכמה.** מילתא דתליא בסברא: **רבי אלעזר בן חרסום.** אמרינן במסכת יומא (דף לה:) שהניח לו אביו אלף ספינות בים וכנגדן אלף עיירות ביבשה: **ר' אלעזר בן עזריה.** תריסר אלפי עגלים היה מעשר מעדרו כל שתא (שבת דף נד:): **חכמה.** תורה ולכך ארץ: **האיפה.** לעיל מיניה כתיב זאת הרשעה וישלך אותה אל תוך האיפה יצר הרע שנמסר בידם השליכו בתוכה כדאמרינן בסנהדרין (דף סד.) שדיוה בדודא דאברא. ואלו שתי נשים נשאו יצר הרע של חנופה וגסות הרוח כדכתיב ורוח בכנפיהם היא גסות הרוח וחנופה נראה בעיני דדייק ליה מכנפי החסידה שעושה חסידות עם חברותיה כדאמר באלו טריפות (חולין סג.): **להכא.** לבבל: **להתם.** לעילם: **דיקא נמי דכתיב לבנות לה בית.** גבי הולכה כתיב [ס]להן שתי נשים וגבי קביעותא כשבאו לבנות בית לקבוע בבבל כתב לה דהיינו חנופה לחודה. לשון אחר לבנות ולא בנו: **מאי עניות.** דהוה ליה סימנא לגסות: **עניות דתורה.** דאינה נוחה על גסי הרוח דמתוך גסותו אין משמש כל צרכו ואין מחזר על שמועתו: **דכתיב אחות לנו קטנה.** אלמא עניות דתורה בעילם הוא שהיה בה דניאל כדכתיב (דניאל ח) ואני (הייתי) בשושן הבירה אשר בעילם המדינה וכן מרדכי ולא היו דורש עוסקים בתורה ולא זכו אלו החכמים ללמד כאילו לא היה להם שדים להניק אבל בבל זכתה ללמד כדכתיב בעזרא (ז) כי הכין לבבו [ע]להבין בתורת ה' וללמד לישראל חק ומשפט: **עזות.** ממזרות: **תשעה נטלה מישן.** רובן ממזרים כדאמר לקמן (דף עא:) גבי יוחסין מישן מיתה וביבמות אמרי' נמי פסולי דהרפניא משום פסולי דמישן בשילהי פ"ק (דף יז.)[פ]: **מתני' בן עיר ונמצא בן כרך.** [צ]ישיבת כרכים קשה שהכרך הוא מקום שווקים והיוקר מצוי בו ודוחק עוברים ושבים: **בן כרך ונמצא בן עיר.** אע"פ שהטעה לשבח טעות הוא: **להתקדש לו.** אע"פ שהדבר כן כמו שהוא עכשיו שאין תנאו אמת: **גמ' לנכסיה.** מקרקעי: **אדעתא למיסק.** ונאנס ולא עלה: **ובעידנא דזבין לא אמר.** דאדעתא למיסק מזבנינא דאילו פריש בשעת מכירה דאדעתא למיסק מזבנינא לא הוה זבינא דאדעתא דהכי לא זבין שיהא דר כאן בלא קרקע:

יקריב

עין משפט נר מצוה

צה א מיי' פ"ח מהל' אישות הל' ד טוש"ע אה"ע סימן לח סעיף כו:

צו ב מיי' שם הלכה ה טוש"ע שם סעי' כז:

צז ג מיי' שם טוש"ע שם סעי' כח:

צח ד מיי' שם טוש"ע שם סעי' כט:

צט ה מיי' שם טוש"ע שם סעי' ל:

ק ו מיי' שם טוש"ע שם סעי' לא:

קא ז מיי' שם טוש"ע שם סעי' לג:

קב ח מיי' שם הל' א טוש"ע שם סעי' כד:

ט [מיי' שם הלכה ב טוש"ע שם]:

קג י מיי' פי"א מהל' מכירה הל' ט סמג עשין פב טוש"ע ח"מ סימן רז סעיף ד:

◆

תורה אור השלם

1. ואשא עיני וארא והנה שתים נשים יוצאות ורוח בכנפיהם ולהנה כנפים ככנפי החסידה ותשאנה את האיפה בין הארץ ובין השמים: ואמר אל המלאך הדבר בי אנה המה מולכות את האיפה: ויאמר אלי לבנות לה בית בארץ שנער והוכן והניחה שם על מכנתה: זכריה ה ט - יא

2. אחות לנו קטנה ושדים אין לה מה נעשה לאחתנו ביום שידבר בה: שיר השירים ח ח

◆

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה דברים וכו' דשכיב מרע אם לא מתי לא יהא גט אם מתי יהא גט כו' אבל בממון לא בעינן:

◆

תוס' ר"י הזקן

בן עזאי ובן זומא. תלמידים ובחורים היו ולא באו לכלל סמיכה ולא היו בימים ההם כמותם, כדתנן [סוטה מט, א] משמת בן עזאי בטלו השקדנים. בכל מקום. באיזה מקום מן המקומות שיהיה. כלה. דרשה, כמו אגרא דכלה דוחקא [ברכות ו, ב]. ור"ש פירש אפילו במסכת כלה שאין בה עומק וברייתא היא כלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה. ע"כ. והעיקר מה שפירשנו שכל[ה] מה שדורשין בהלכות מועדות שהכל בקיאים בה. ומשני אלו השמועות מהא דתלמיד ומהא דחכם, יוצא ששם תלמיד מונח אפילו במי שלא למד אלא ענין אחד, ושם חכם מונח למי שיודע לסבור בו סברא כמו שכתבנו בסוף הוריות. דבר חכמה. מילתא דתליא בסברא. ר' אליעזר. עשיר היה דהוה מעשר בכל שתא תריסר אלפי עגלי [שבת נד, ב]. בע"ז. דוקא שהקב"ה מצרפה למעשה דכתיב [יחזקאל יד, ה] למען תפוש את בני ישראל בלבם [לעיל לט, ב], אבל בעבירה אחרת לא מקרי רשע במחשבה. ובהני תרתי מקודשת מספק דשמא הוא. לא אמר. לא הזכיר ולא הודיע מפני זה אני מוכר. שבלב. ונאנס ולא הודיע (ולא) [אלא היה] במחשבתו כך אע"פ שאמת הוא שלכך כיון דהא שמעינן ליה מעיקרא שמפני זה היה רוצה למכור נכסיו. הואיל ובשעת המכר לא פירש והודיע מחשבתו אלא נשאה בתוך לבו, אינן כלום. שלא הטעתו ואיהו אטעי אנפשיה ודברים שבלב אינן דברים.

מסורת הש"ס

א) תוספתא דקידושין פ"ג [ע"ש], ב) [בתוספתא ליתא תלמיד חכם], ג) שבת קיד. תענית י:, ד) [בכת"י: שבני עירו, וכבמזון לענין עשיר], ה) תוספתא דקידושין פ"ג [ע"ש], ו) ["קדמונים" ליתא בכת"י ודפו"ר. ויתכן שנוסף ע"פ תלמוד], ז) סנהדרין כד., ח) נ"ל דכתיב, ט) [שבת לג סוע"א], י) פסחים פז. [וש"נ], כ) נ"א שכרות, ל) [לעיל ע"א ע"ש ברש"י ותוס'], מ) נדרים כח. מעילה כא, נ) [עי' יבמות סג ע"ב ובתוס' שם ד"ה שיתקיים], ס) [נ"ל ולהנה. (רש"ש)], ע) [נ"ל לדרוש את תורת ה' ולעשות וללמד בישראל וגו'], פ) [ע"ש תד"ה פסולי], צ) [כתובות קי: ע"ש ברש"י], ק) [מלכים א יא, ז], ר) [נ"ל מקום זה. (רש"ש)], ש) [לקמן סא ע"א], ת) [גטין עה:], א) [ב"ב קלג. קמו: ע"ש], ב) [ב"ב קלא ע"ב], ג) [וע"ע תוס' לעיל ו: ד"ה לא ותוס' סוכה מא: ד"ה הילך ותו' ב"ב קלז: ד"ה לא ותוס' כתובות עד: ד"ה תנאי ועוד תוס' כתובות לו. ד"ה וכן],

◆

מוסף רש"י

כל ששואלין אותו בכל מקום. בכל הש"ס, ואפילו במסכתא דכלה. דלא רגילי בה אינשי וזה נתן לנו ונרגה, מסכת כלה ברייתא היא כלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה (שבת קיד.). בת"ח שממנין אותו פרנס על הצבור. **ככנפי החסידה.** זו חנופה, שמראין עצמם חסידים (סנהדרין כו:). **דקתני לבנות לה בית.** ולא כתיב להן, אלמא האחת לבדה נתיישבה שם (שם). **עניות דתורה.** בעילם היה, דניאל בעילם היה דכתיב (דניאל ח) ואני בשושן הבירה אשר בעילם המדינה, ולא רבץ תורה, עזרא היה בבבל ולמד חק ומשפט בישראל (שם). **ושדים.** להניק אחרים, אין לה. שאין הנאה ממנה (פסחים פז.). **זו עילם.** שהיה בה דניאל שנאמר ואמי כי זכה ללמוד ולא רבץ תורה בישראל, אבל בבל גידלה עזרא הסופר, דכתיב הכין לבבו לדרוש את תורת ה' ולעשות וללמד בישראל חק ומשפט (שם).

◆

מוסף תוספות

א. דאין לדמות אומדן דעתא לתנאי דלא גמרינן מתנאי בני גד ובני ראובן אלא בדברים שאין הענין מוכיח אלא מחמת תנאי שהתנה התם בעינן תנאי כפול לר"מ ולרבנן תנאי. אבל היכא דאיכא אומדן דעתא שהדבר מוכיח שכך היתה דעתו התם לא בעינן לא תנאי ולא גילוי דעת וכו' ויש עוד דין שלישי שאין הענין מוכיח כך אלא מחמת גילוי דעתו שגילה לנו תחילה כי הך דהכא הי"נ לא בעינן תנאי אלא בגילוי דעתו סגי שגילה דעתו תחילה וגם אמר בשעת מעשה. תוס' הרא"ש.